

Innhold

DEL I Introduksjon	19
1 Emnet og avgrensninger	21
1.1 Avhandlingens problemstilling og perspektiver	21
1.2 Representasjonsansvar, kumulasjonsansvar og organisasjonsansvar – innledende bemerkninger	22
1.2.1 Representasjonsansvaret: Identifikasjon med en fysisk persons individuelle handling og skyld	22
1.2.2 Kumulasjonsansvaret: Et ansvar for enkelt-individuers samhandling	25
1.2.3 Organisasjonsansvaret: Et ansvar for systemsvikt	25
1.2.4 Betydningen for forholdet mellom foretaksstraff og strafferettens individualistiske system	31
1.3 Avhandlingens struktur	32
1.4 Avgrensninger	33
1.5 Metode	35
DEL II Historiske, rettspolitiske og moralske forutsetninger	39
2 Den historiske utvikling av straffansvar for foretak	41
2.1 Innledning	41
2.2 Perioden før 1800	42
2.3 1800 til 1900: Den klassiske motstand mot foretaksstraff	42
2.3.1 Innledning	42
2.3.2 Fremveksten av rettsstatsideen og dens humanistiske verdigrunnlag	43
2.3.3 Debatten om juridiske personers rettsevne	44
2.3.4 Samfunnsutviklingen og behovet for foretaksstraff	47
2.3.5 Norske utviklingstrekk: Kriminalloven 1842 og fremveksten av erstatningsrettslig ansvarsevne for foretak	49
2.4 Perioden fra 1902 til 1940: Den klassiske motstanden settes under press	53
2.5 Perioden fra 1940 til 1991: Det pragmatiske gjennomslag ...	57
2.6 Oppsummering – Utviklingens relevans for dagens rettstilstand ...	67

FORETAKSSTRAFF

3	Foretaksstraffens formål	69
3.1	Innledning – styrke straffebudets preventive effekt	69
3.2	Foretaksstraffens funksjon som organisatorisk incitament til å forhindre lovbrudd	69
3.3	Motvirke pulverisering av straffansvaret	73
3.4	Styrke den preventive effekten på fysiske gjerningspersoner ..	76
3.5	Foretaksstraffens stigmatiserende effekt overfor foretaket	77
3.6	Utmåling av bøtestraff under hensyn til foretakets økonomi ..	78
3.7	Er foretaksstraff et supplement til det personlige straffansvaret?	80
4	Er foretaksstraff hensiktsmessig?	83
4.1	Innledning	83
4.2	Er foretaksstraff egnet til å styrke straffebudets preventive effekt? ..	83
4.3	Kan den nødvendige preventive effekten oppnås gjennom andre sanksjoner?	85
4.3.1	Innledning	85
4.3.2	Forholdet til inndragning	85
4.3.3	Forholdet til erstatningsansvaret	89
4.3.4	Forholdet til administrative sanksjoner	90
4.3.5	Kan foretaksstraffens prevensjonsformål oppnås gjennom strengere personlig straffansvar?	96
4.4	Kost-nytte: Uønskede bieffekter av foretaksstraff	97
5	Er foretaksansvaret rettferdig?	99
5.1	Utgangspunktet: Skyldprinsippet som grunnlag for straffens moralske berettigelse	99
5.2	Problemet: Det tradisjonelle skyldprinsippet passer ikke på foretaket	101
5.3	Er prevensjonsformålet tilstrekkelig til å legitimere foretaksansvaret?	103
5.3.1	Innledning	103
5.3.2	Innvending: Foretaksstraff mister karakter av å være straff	104
5.3.3	Innvending: Prevensjonsformålet kan oppnås gjennom sanksjoner som ikke er bundet av skyldprinsippet	109
5.3.4	Innvending: Smitteeffekt på det personlige straffansvaret	110
5.4	Kan foretak tilskrives (selvstendig) skyld og skyld?	112
5.5	Hensynet til eierinteressene som moralsk skranke for foretaksansvaret	118
5.5.1	Innledning	118
5.5.2	Er foretaksstraff et kollektivt ansvar for eierne?	119
5.5.3	Sjanse/risikogjensidighet	121
5.5.4	Delegasjonssynspunktet	123
5.6	Hensynet til personlig ansvarlige gjerningspersoner	123

DEL III Ansvarskonstruksjonen	125
6 Utgangspunkter og opplegg	127
7 Komparativt utsyn over konstruksjonen av foretaksansvaret.....	129
7.1 Innledning	129
7.2 Danmark.....	129
7.2.1 Utgangspunkt: Prinsipalansvar	129
7.2.2 Supplerende kumulasjonsansvar	131
7.2.3 Innslag av organisasjonsansvar?.....	131
7.3 Finland.....	137
7.3.1 Utgangspunkt: Et ledelsesansvar	137
7.3.2 Supplerende kumulasjons- og organisasjonsansvar	139
7.4 Sverige.....	140
7.4.1 Utgangspunkt: Ledelsesansvar	140
7.4.2 Supplerende organisasjonsansvar	142
7.5 Tyskland.....	144
7.5.1 Utgangspunkt: Ledelsesansvar	144
7.5.2 Innslag av kumulasjons- og organisasjonsansvar.....	145
7.6 England	146
7.6.1 Ledelsesansvaret: «The identification doctrine».....	146
7.6.2 Prinsipalansvaret.....	149
7.6.3 Nyere utviklingstrekk i lovgivning og teori – innslag av kumulasjons- og organisasjonsansvar	151
7.7 USA – føderalt nivå.....	157
7.7.1 Utgangspunktet: Prinsipalansvar.....	157
7.7.2 Supplerende kumulasjonsansvar	159
7.7.3 Inneholder prinsipalansvaret elementer av organisasjonsansvar: «due diligence defence»?	161
7.8 USA – Model Penal Code	163
7.8.1 Ledelsesansvar: Model Penal Code Section 2.07 (1) bokstav c	163
7.8.2 Prinsipalansvar med organisasjonsansvar som skranke ..	164
7.9 EU	165
7.9.1 Rettslige instrumenter under tredje søyle: Ledelsesansvar med innslag av organisasjonsansvar	165
7.9.2 Særlig om EU-konkurranserettens bøtesanksjon: Representasjonsansvar	168
7.10 Andre internasjonale rettslige instrumenter	171
7.10.1 Europarådet: Ledelsesansvar med innslag av organisasjonsansvar.....	171
7.10.2 OECD- og FN-konvensjoner om korrupsjon.....	173
8 Kravet til overtredelse av et straffebud	174
8.1 Innledning	174
8.2 Representasjonsansvaret.....	174

FORETAKSSTRAFF

8.2.1	Den objektive gjerningsbeskrivelsen i straffebudet	174
8.2.2	Straffrihetsgrunner	178
8.2.3	Straffebudets skyldrekvisitt	182
8.2.4	Må gjerningspersonen være tilregnelig?	191
8.2.5	Særlig om anonyme gjerningspersoner	195
8.2.5.1	Utgangspunkter	195
8.2.5.2	Den objektive gjerningsbeskrivelsen og straffrihetsgrunner	196
8.2.5.3	Skyldkravet	197
8.2.5.4	Tilregnelighet	201
8.2.6	Systemsvikt som tilleggsvilkår for representasjons- ansvaret?	201
8.2.6.1	Innledning	201
8.2.6.2	Grunner til å anerkjenne systemsvikt som tilleggsvilkår	203
8.2.6.3	Utgangspunkt: Ingen tilleggsvilkår om systemsvikt i straffeloven § 48a	206
8.2.6.4	Motivuttalelsene om «hendelige uhell» og «force majeure og juridisk teori	206
8.2.6.5	Særlig om Eskelands rettsoppfatning om ledelsesskyld	210
8.2.6.6	Oppsummering og konklusjon	214
8.2.6.7	Rettsstilstanden etter straffeloven 2005 § 27 – et uklart bilde	214
8.3	Kumulasjonsansvaret	216
8.3.1	Innledning	216
8.3.2	Typetilfelle: Ingen enkeltperson oppfyller objektive vilkår for straff	217
8.3.3	Typetilfelle: En (sum av) enkeltperson(er) oppfyller objektive vilkår – men ikke skyldkravet	222
8.3.4	Endring av rettsstilstanden etter straffeloven 2005 § 27?	227
8.4	Spesielle straffebud som bygger på organisasjonsansvar	227
9	Tilknytningskravet «på vegne av» – innledende bemerkninger	230
9.1	Tilnærming og perspektiver	230
9.2	Tilknytningskravets grunnstruktur – analytiske grep	231
9.2.1	Skillet mellom personell og funksjonell tilknytning	231
9.3	Kan tilknytningsvilkåret forstås som et krav om årsaks- sammenheng mellom foretaket og overtredelsen?	233
10	Nærmere om kravet til personell tilknytning	235
10.1	Utgangspunkter	235
10.2	Medlemmer av foretakets organer	236
10.3	Deltakerforhold	238
10.3.1	Innledning	238

INNHOLD

10.3.2	Ansvarlige selskaper	239
10.3.3	Aksjeselskaper.....	240
10.3.4	Foreninger.....	244
10.4	Ansettelsesforhold	244
10.5	Selvstendige oppdragstakere	249
10.5.1	Utgangspunkter.....	249
10.5.2	Er det et vilkår for personell tilknytning at oppdragsgiver har reell mulighet til å innvirke på hvordan oppdraget ble utført?	250
10.5.3	Innvirkningskravets nærmere innhold og rekkevidde....	253
10.5.4	Må innvirkningskravet modifieres dersom overtredelsen genererer økonomiske fordeler for foretaket?..	255
10.5.5	Betydningen av om oppdragstaker B er et foretak	257
10.5.6	Betydningen av at straffebudet utpeker oppdragsgiverforetaket som pliktsubjekt	260
10.6	Særlig om tilknytningskravet ved subjektavgrensede straffebud	262
11	Presisering av kravet til funksjonell tilknytning.....	267
11.1	Innledning	267
11.2	Forholdet til skadeserstatningsloven § 2-1 første ledd	268
11.3	Utgangspunktet: Tilknytning til utføringen av arbeidsoppgavene i foretaket.....	272
11.4	Tilknytning til foretakets eller private interesser.....	274
11.4.1	Innledning	274
11.4.2	Handlinger som tjener eller er motivert av å tjene foretakets (økonomiske) interesse	278
11.4.3	Handlingen tjener eller er motivert av å tjene private interesser	281
11.4.4	Handlinger som skader eller er motivert av å skade foretakets interesser	284
11.4.4.1	Utgangspunkter.....	284
11.4.4.2	Handlinger som skader foretakets økonomiske (eller ideelle) interesser.....	285
11.5	Lovbruddets påregnelighet	289
11.5.1	Innledning	289
11.5.2	Et forhåndsperspektiv: I hvilken grad kunne foretaket forutse lovbruddet?.....	290
11.5.3	Utgangspunktet: normal risiko som følger med funksjonen eller et utslag av gjerningspersonens ekstraordinære atferd?.....	290
11.5.4	Risikoens typisitet	292
11.5.5	Kunnskap om risikoen for overtredelse.....	293
11.5.6	Er organisatoriske tiltak for å forhindre lovbrudd et relevant argument i påregnelighetsvurderingen?.....	294

FORETAKSSTRAFF

11.6	Særlig om instruksbrudd	302
11.7	Særlig om gjerningspersoner i ledende posisjoner	308
11.8	Særlig om tilknytningskravet i aksjeselskapsrettslige konsernforhold.....	311
11.8.1	Innledning	311
11.8.2	Kan morselskap A regnes som samme «foretak» som C?	313
11.8.3	Kan overtredelsen begått i datterselskap B anses begått (også) «på vegne av» morselskapet A?	322
12	Identitetsspørsmål	326
12.1	Innledning – forholdet mellom foretak som rettssubjekt og faktisk fenomen.....	326
12.2	Hvilke innretninger er «foretak» etter straffeloven § 48a? – en oversikt.....	329
12.3	Når oppstår og opphører et aksjeselskaps identitet som straffesubjekt?.....	340
12.3.1	Når oppstår et aksjeselskaps identitet som straffesubjekt?	340
12.3.2	Når opphører aksjeselskapet som straffesubjekt?	341
12.3.2.1	Utgangspunktet: Når selskapet er oppløst etter selskapsrettslige regler	341
12.3.2.2	Kan et oppløst selskap i noen tilfeller ilegges foretaksstraff?.....	342
12.3.2.3	Kan endelig opphør av selskapet danne grunnlag for et direkte straffansvar overfor aksjonærene?.....	345
13	Særlig om identitetsendringer i aksjeselskaper.....	347
13.1	Utgangspunkter.....	347
13.1.1	Hvordan skal spørsmålet stilles?.....	347
13.1.2	Identitetsendringer og foretaksstraffens begrunnelse	351
13.1.3	Utgangspunktet: Formell identitet avgjørende	352
13.1.4	Et komparativt blikk på EU-konkurranseretten	353
13.2	A består som selskapsrettslig rettssubjekt	357
13.2.1	Navneendring.....	357
13.2.2	Endring av ledelsens sammensetning	357
13.2.3	Konkurs	358
13.2.4	Endring av virksomheten.....	360
13.2.5	Overdragelse av aksjer	362
13.2.6	Overdragelse av virksomhet	364
13.2.6.1	Utgangspunktet: A er ansvarlig	364
13.2.6.2	Unntak for samme funksjonelle identitet og eierkontroll?.....	366
13.2.6.3	Særlig om fisjon ved spalting	368
13.2.7	Unntak: Omgåelser	371
13.3	A er opphørt	371

INNHOLD

13.3.1	Innledning	371
13.3.2	Selskapsrettslig fusjon	373
13.3.3	(Formuerettslig) overdragelse av virksomhet til B.....	377
13.3.4	Oppløsning av selskap A der nettoformuen anvendes som kapitalinnskudd i selskap B	380
13.3.4.1	Fisjon ved oppløsning av A	380
13.3.4.2	Omdanning av selskapet til ny foretaksform ..	382
14	Ansvarskonstruksjonens forhold til skrankene mot objektivt straffansvar i EMK artikkel 6 (2), jf. artikkel 6 (1)	385
14.1	Innledning	385
14.2	I hvilken grad er et objektivt ansvar forenlig med EMK artikkel 6 (2), jf. art. 6 (1)? – noen utgangspunkter	385
14.3	Er foretak vernet av skrankene mot objektivt straffansvar i EMK artikkel 6 (2)?	395
14.4	Forholdet mellom uskyldspresumsjonen og representasjons- ansvaret i straffeloven § 48a?	397
14.5	Særlig om representasjonsansvaret i straffeloven 2005 § 27.....	404
14.6	Skaper kumulasjons- og organisasjonsansvaret særlige problemer i relasjon til uskyldspresumsjonen?	407
DEL IV Register og forkortelser		409
Forkortelser		411
Lover, konvensjoner og forskrifter med forkortelser		413
Norge		413
Danmark.....		419
Finland.....		419
Sverige.....		419
Tyskland.....		419
England.....		419
EU og EØS rettsakter m.v.		419
Europarådet.....		422
OECD		423
FN		423
Forarbeider og offentlige dokumenter.....		424
Norge		424
Danmark.....		426
Sverige.....		427
Finland.....		427
Nordisk samarbeid		427
England.....		427
Rettspraksis mv.....		429
Norge		429
Danmark.....		432

FORETAKSSTRAFF

Tyskland.....	432
England.....	432
USA	433
EU	434
Litteratur.....	436
Stikkord	467